

Wysiłek L. S. Szuby, w moim przekonaniu, nie został zmarnowany i zasługuje na uwagę czytelników, szczególnie tych, którym losy harcerstwa nie są obojętne. Praca o harcerstwie na Pomorzu i Kujawach w latach 1945–1950 pokazuje nie tylko jałowe i bezpłodne wysiłki ludowej władzy, która wydała wojnę dzieciom i młodzieży, wręcz przeciwnie, uwiarygodnia tezę, że wychowywanie mądrych i odpowiedzialnych obywateli kończy się z chwilą, gdy nadrzędną wartością staje się polityka i ideologia.

Edyta Głowacka-Sobiech

Władysława Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006, ss. 311

Książka Władysławy Szulakiewicz – znanej badaczki dziejów edukacji i reprezentantki dyscypliny naukowej, której dzieje te są przedmiotem zainteresowań – została poświęcona polskiej historii wychowania lat 1944–1956. Jest to okres szczególnie w rozwoju polskiej nauki, także i historii wychowania. Jego początek, zbiegający się z końcem II wojny światowej i wyzwaniem spod okupacji niemieckiej ziem polskich, łączy się także z odbudową życia naukowego, reaktywacją działalności badawczej w dotychczasowych ośrodkach naukowych i kształtowaniem się nowych ośrodków naukowych (w tym na tzw. *Ziemiach Odzyskanych*). W trudnych powojennych warunkach ekonomicznych, społecznych i politycznych podejmowany jest w wielu środowiskach naukowych często heroiczny – nie pozbawiony optymizmu – wysiłek organizacyjny i badawczy. Jednak z upływem czasu, zwłaszcza po 1948 r., następuje – w warunkach wzrastającej sowietyzacji kraju – ograniczanie autonomii nauki polskiej lub wręcz unicestwianie niewygodnych i niepokornych ośrodków nauki. Poprawa w tym zakresie nastąpi dopiero po znanych wydarzeniach politycznych 1956 r.

Publikacja została oparta na szerokich podstawach źródłowych. Na pierwszym miejscu wymienić należy piśmiennictwo historyczno-oświatowe omawianego w książce okresu (monografie, studia, artykuły, recenzje). Autorka wykorzystuje także inne źródła drukowane (w tym wspomnienia). Sięga w szerokim zakresie również do materiałów archiwalnych znajdujących się w zasobach Archiwum Akt Nowych, archiwach Polskiej Akademii Nauk (w Warszawie, Krakowie), Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Archiwum UMCS w Lublinie, Archiwum UMK w Toruniu, Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, Archiwum Uniwersytetu Poznańskiego i Archiwum Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Autorka korzysta także – w sposób krytyczny – z dotychczasowego dorobku badawczego (dotyczącego rozwoju polskiej historiografii, głównie odnoszącego się do powojennej historii wychowania i powojennych historyków wychowania).

Struktura książki, oparta – w swojej zasadniczej części – na kryterium problemowym jako pierwszoplanowym, jest klarowna i w pełni uzasadniona. Obejmuje sześć rozdziałów. W rozdziale pierwszym stanowiącym swoiste wprowadzenie do dalszych rozważań Autorka wykracza poza przyjęte ramy chronologiczne, sięga bowiem do okresu wojny i okupacji ukazując straty osobowe i materialne omawianej w pracy dyscypliny

oraz losy jej twórców. W rozdziale drugim przedstawia – ogólnie rzecz biorąc – proces instytucjonalizacji powojennej historii wychowania, w rozdziale trzecim – środowisko („portret”) historyków wychowania lat 1944–1956, w rozdziale czwartym – ówczesne refleksje teoretyczne i metodologiczne na gruncie tej dyscypliny. W rozdziale piątym Autorka podejmuje – w istocie bardzo udaną – próbę prezentacji głównych kierunków badawczych i działalności popularyzatorskiej. Pracę zamyka rozdział szósty poświęcony nauczaniu historii wychowania w szkołach wyższych. W. Szulakiewicz pisze tutaj o podręcznikach do historii wychowania, programach kształcenia i wykładowcach.

Należy zauważyć i pokreślić, co nie jest takie zwyczajne we współczesnym edytorstwie, że książka zaopatrzona została – obok bogatej bibliografii – również licznymi aneksami (obejmującymi także fotografie ówczesnych badaczy dziejów edukacji) i indeksem nazwisk.

Książka Władysławy Szulakiewicz w sposób bardzo wnikliwy, oryginalny, a zarazem wyważony przedstawia losy powojennej historii wychowania i jej uwikłania. Słusznie podkreśla m.in. znaczenie dla stanu ówczesnej nauki, w tym i historii wychowania, dwóch wydarzeń: VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu w 1948 r. i I Kongresu Nauki Polskiej w 1951 r. Wydarzenia te były bowiem znaczącymi punktami na drodze wiodącej do ideologizacji nauki polskiej. Szczególnie interesujące i oryginalne są konstatacje Autorki odnoszące się do środowiska historyków wychowania lat 1944–1956, które w pełni respektują dyrektywy metodologiczne współczesnych badań nad różnymi środowiskami naukowymi. Zgodzić się można z W. Szulakiewicz, że „środowisko naukowe (w omawianym czasie, także historyków wychowania – przyp. W.J.) nie stanowiło monolitu. Jedni prowadzili przede wszystkim badania naukowe, inni zaś koncentrowali się głównie na tworzeniu nowej rzeczywistości społeczno-politycznej i jej wpływom ulegali, co widoczne było tak w działalności, jak i twórczości pisarskiej. Są wśród nich i tacy, którzy po przeżyciach wojennych w pierwszych latach po wojnie oddali się (jeśli chodzi o twórczość) pisaniu wspomnień, czy działalności publicystycznej. W sumie niektórzy z nich.... przedwcześnie umilkli, na skutek trudów wojennych, inni podjęli się niełatwej pracy odbudowy warsztatów naukowych, tworzenia ośrodków naukowych, organizacji badań i prowadzili dydaktykę uniwersytecką” (s.109). Autorka konstatuje jednocześnie, że uwzględniając wiele cech wspólnych powojennego środowiska historyków wychowania, można stwierdzić, że „historycy wychowania stanowili (używając terminu K. Wyki) «pełne pokolenie», łączące w sobie zarówno formację koleżeńską, jak i programową. Świadczy o tym współpraca tych osób, tak w płaszczyźnie naukowej, jak i kontakty pozanaukowe” (s.111).

Ważne jest, że W. Szulakiewicz dokonując próby oceny osiągnięć polskiej historii wychowania z lat 1944–1956 wzięła pod uwagę nie tylko ówczesne uwarunkowania polityczne i ideologiczne, dorobek historii wychowania w II Rzeczypospolitej, ale także tendencje badawcze występujące na gruncie europejskiej i amerykańskiej historii wychowania.

Omawiana książka jest rezultatem oryginalnych i wnikliwych badań źródłowych Autorki wspartych Jej głęboką refleksją teoretyczną i znajomością założeń metodologicznych uprawianej dyscypliny naukowej. Jej ukazanie się można zaliczyć do znaczących wydarzeń w polskiej historii wychowania ostatnich lat.

Wiesław Jamrożek